

Nietzsche ja identiteettien moneus

Markku Kekäläinen

FT Markku Kekäläinen on tutkinut kohtelaisuuskulttuuria ja kaupunkijulkisuuden muotoja 1700-luvun Lontoossa. Sähköposti: markku.kekalainen@helsinki.fi.

Nietzsche on levottomuutta herättävä ajattelija. Hänen termsä ja käsiteparinsa kuten ”aristokratia”, ”lauma”, ”elämänkauna” ja ”vallantahto” tuottavat häiritseviä assosiaatioita. Puhumattakaan mitä hän sanoo sodasta, naisista ja kristinuskosta. Provokaatio olikin hänen tarkoituksensa; Nietzsche on paljon vakuuttavampi esittäessään ikäviä kysymyksiä kuin luodessaan positiivista ohjelmaa. Provokaatioilla oli terapeuttinen päämäärä: Nietzsche tahtoi herättää sivilisoituneen länsimaalaisen kuvitelmasta, että tämä elää vaarattomassa ja valmiissa todellisuudessa; turvallisessa ja järjestäytyneessä maailmassa, joka on ajanut menneisyyden hirviöt lopullisesti luoliinsa.

Nyt kun uusnationalismin nousun myötä operoidaan jälleen huolettomasti ”kansakunnan” ja puhtaan kansallisen tai etnisen identiteetin kaltaisilla käsitteillä, saattaisi olla terveellistä vilkaista, kuinka Nietzsche tarkastelee pysyviksi ja homogeeniksi kuvittelemiemme historiallisten muodostumien alkuperää. Historialliset ilmiöt ovat aina alkuperältään heterogeenisia ja sekoituneita, hän väittää, ja niiden ehjältä näyttävän ilmiönsä taustalla on monivaiheinen kamppailun ja uudelleentulkintojen historia.

Nuoruudenteoksessaan *Tragedian* syntyy Nietzsche revisioi näkemyksen kreikkalaisuudesta valon, tasapainon ja järjen sivilisaationa. Kreikkalaisuuden ydinolemus oli traaginen; tra-

ginen jännite syntyi kahden voiman, tasapainoa, plastista muotoa ja individualiteettia edustavan apollonisen ja irratoriaalisia voimia ja kollektiivista ekstaasia edustavan dionysyisen poolin välille. Se mitä pidämme ”kreikkalaisena”, oli näiden kahden vastakkaisen voiman vuorovaikutuksen tulos.

Nietzschen ajattelua on luonnehdittu aristokraattiseksi radikalismiksi. ”Aristokratia” ja ”lauma” onkin ajattelijan paljon käyttämä käsitepari. Tästä on vedetty poliittisia johtopäätöksiä, mutta termejä ei välttämättä tarvitse tulkita sosiaalisiksi kategorioiksi vaan ne voidaan nähdä henkisinä asenteina. Näiden asenteiden välillä on laadullinen ero – distanssin paatos, kuten Nietzsche asian ilmaisee – ja niiden suhdetta voidaan kuvata vallantahdon termein.

Historiallisten ilmiöiden synnyt ovat heterogeenisia, ja niiden kehitystä määrittää epäjatkuva tulkintojen ja merkityksen valtausten peli. Alun perin ”hyvä” viittasi elämää myöntäviin aristokraattisiin arvoihin, kunnes alhaisomaisten väestöjen lietsoma ”orjakapina moraalien alueella” käänsi ”hyvän” ja ”pahan” merkitykset pääläelleen, ja hyvyys on tullut liitetyksi kaunan ja heikkouden kyllästämiin arvoihin. Nietzsche kysyy, kuka on ”paha” kaunamoraalin tarkoittamassa mielessä ja vastaa: ”juuri tuon toisen moraalien hyvä, juuri ylhäinen, mahtava, hallitseva, vain toisin väritettynä, toisin tulkittuna, vain kaunan myrkyllisin silmin toisella tavalla nähtynä”. Kirjoittaessaan hyvän ja pahan alkuperästä hän puhuu historiassa näyttäytyvien ilmiöiden syntyhistoriasta yleisemminkin: historiallisilla entiteeteillä ei ole puhdasta ja alkuperäistä identiteettiä, vaan ne ovat kokeneet radikaaleja merkityksen muutoksia.

Tarkastellessaan ”jalon” ja ”halvan” ilmenemis-
muotoja Nietzsche toteaa, kuinka ”korkeammalla
luonnolla on singulaarinen arvonmitta”; halpa
luonto kiinnittyy materiaalsiin ja mitattaviin pää-
määriin eikä saata käsittää, kuinka jonkun into-
himo kohdistuu ”haaveellisiin ja mielivaltaisiin”
arvoihin, kuten vaikkapa pyyteettömään tiedon
tavoitteluun. Aristokraattinen asenne suuntau-
tuu laadullisiin suureisiin; se on ”sellaisten arvo-
jen arvaamista, joita varten ei ole keksitty vaakaa”
ja näin aina jotain keskimääräisestä poikkeavaa.

Halvoilla vaistoilla – Nietzsche käyttää termiä
ressentimentti, elämänkauna – on kyky naamioi-
tua; ne naamioituvat hyveiksi ja yleviksi aatteiksi.

Oman aikamme problematiikan kannalta on
kiinnostavaa, kuinka Nietzsche tunnistaa lauma-
vaiston politiikassa. Tällöin se suuntautuu poik-
keuksellista, erilaista, singulaarista vastaan,
homogeenisina nähtyjen ”kansan” tai kansakun-
nan nimissä. Hakiessaan pienintä yhteistä nimit-
täjää massoihin vetoava demagogia luo kollekti-
vistisia harhoja ja ruokkii alhaisimpia vaistoja.
”Hyvät eurooppalaiset”, joilla Nietzsche viittaa
itsensä kaltaisiin vapaisiin henkiin, ovat syntype-
rältään ”liian monisyisiä ja sekoittuneita” voidak-
seen sovittautua ahtaan kansallisen ajattelun
muottiin ja iloitakseen ”kansalliskiihkoisesta
sydämensyyhyistä ja verenmyrkytyksestä”.